

*Башикірова О. М.,**доктор філологічних наук,**доцент кафедри методики викладання української та іноземних мов і літератур
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІЙ КОНЦЕПТОСФЕРІ ГІЛАРІ БОЙД І ГАЛИНИ ВДОВИЧЕНКО

Анотація. Статтю присвячено мовним стратегіям подолання гендерних стереотипів у текстах романів Гілари Бойд («Четверги у парку») і Галини Вдовиченко («Пів яблука»). Стереотипні уявлення, що відображують гендерну належність сучасника, розглянуто з позицій національної специфіки мовної картини світу. Універсальні культурні концепти досліджено поряд із специфічно національними та індивідуально-авторськими. Проаналізовано різні засоби вербалізації концепту ЖІНКА в авторських концептосферах – первинні (однослівна номінація) і вторинні (синтаксична і фразеологічна об'єктивація). Встановлено співвідношення між найменуваннями жінки за професійною діяльністю і родинними зв'язками. Однослівна номінація жінок за зовнішніми ознаками, віковими параметрами, психофізіологічними характеристиками досліджена як засіб втілення поширених соціокультурних міфів.

Проаналізовано шляхи вербалізації у текстах провідних концептів ТІЛЕСНІСТЬ, СЕКСУАЛЬНІСТЬ, ВІК, СІМ'Я (РОДИНА), що репрезентують основні сфери жіночого буття. Розкрито значення концепту ТІЛЕСНІСТЬ як поля складної взаємодії біологічних, фізіологічних і соціальних та культурних чинників. Доведено, що мовне означення психофізіологічних станів жінки, тілесних та медичних практик стає потужним засобом деструкції гендерних стереотипів (непривабливість літніх людей, зниження їх розумової та фізичної активності). Продемонстровано, яким чином метафоризація та авторська іронічна інтерпретація стереотипних висловлювань стають засобом глибокої ревізії усталених уявлень про гендерні ролі в суспільстві та вікові обмеження. Окреслено шляхи критичного переосмислення концепту СІМ'Я, передусім вербальне втілення негативних аспектів родинних зв'язків. Концепт СІМ'Я в авторських концептосферах обох письменниць виявляє свою амбівалентність: він корелює з концептом СВОЇ, що позначає близьких за духом людей, і постає простором соціальних обмежень, боротьби з побутовими негараздами тощо. Домашній простір значною мірою зберігає традиційне гендерне маркування, асоціюючись із фемінною сферою, тим часом як маскулінність послідовно корелює із реалізацією «поза домом».

Розкрито ключове значення для виявлення і подолання гендерних стереотипів концепту ВОЛЯ (СВОБОДА), що протиставляється концепту КОНТРОЛЬ: перший постає необхідною умовою формування гармонійних стосунків між жінкою і чоловіком; другий, навпаки, сприймається як головна перешкода для довіри і любові у міжособистісній взаємодії. Разом з тим, трактування концепту ВОЛЯ суттєво відрізняється в англійській та українській мові. У мовній картині світу Г. Бойд особиста свобода асоціюється з соціальною реалізацією; Г. Вдовиченко розширює

уявлення про жіночу свободу за рахунок мовної репрезентації специфічно жіночих практик, частина яких має виразно регіональне забарвлення. Якщо концептосфера тексту англійської авторки орієнтована на реалізацію соціальної рівності, співіснування людей на засадах космополітизму, то вербальні засоби тексту української письменниці актуалізують генетичний зв'язок жінки з родом, гармонійне поєднання в її свідомості загальнолюдських цінностей і своєрідності «малої батьківщини».

Ключові слова: концепт, стереотип, гендер, мовна картина світу, гендерна картина світу.

Постановка проблеми. Сучасний світ, для якого особливе значення має практична реалізація загальнолюдських цінностей, побудова суспільства на демократичних засадах, характеризується докорінною зміною стереотипних уявлень, що склалися упродовж століть. Значна роль у такій світоглядній ревізії належить гендерним студіям – міждисциплінарному напрямку досліджень, що сформований, головним чином, у другій половині ХХ ст., однак підготований глобальними суспільними зрушеннями, започаткованими попереднім зламом століть. Гендерна проблематика все частіше опиняється в полі зору лінгвістів, адже мова є тим універсальним інструментом, який кодифікує, зберігає і передає людський досвід, чи не найповніше відображує культуру і менталітет певного народу, забезпечує його повноцінне співіснування з іншими у світовому контексті. Надзвичайно симптоматичними й вагомими для розуміння динаміки гендерних стосунків у сучасному світі є індивідуально-авторські мовні картини світу, репрезентовані творами письменників і письменниць початку ХХІ ст. Дослідження індивідуально-авторської концептосфери з позицій монолінгвального або полілінгвального аналізу дозволяє виявити національну специфіку сприйняття чоловічого і жіночого в окремій або декількох культурах, а також шляхи переосмислення гендерних стереотипів у світлі глибинних соціокультурних зрушень.

Огляд досліджень і публікацій з теми. У вітчизняній лінгвістиці останніх років гендерна проблематика висвітлювалася багатьма науковцями. В полі зору вчених опинилися найрізноманітніші аспекти проблеми мовної репрезентації соціокультурної статі та методології цього порівняно нового напрямку досліджень: гендерний дискурс вітчизняних і зарубіжних ЗМІ, публіцистики та політичної сфери (Т. Кравець, В. Курдюкова, Ю. Маслова, А. Прокопенко, С. Харицька та ін.); особливості мовлення жінок і чоловіків (Ю. Герцовська, Я. Клімкова та ін.); лексичні та фразеологічні маркери гендерної належності

в різних національних мовах (Ю. Андрійченко, О. Бессонова, Д. Гамулець, О. Семенова та ін.); загальнотеоретичні питання гендерної лінгвістики (О. Присяжнюк, Л. Сорокіна, О. Ткачик, К. Рябуха, Т. Семашко, Т. Тихоновська та ін.). Вивчення репрезентації гендеру в авторських мовних картинах світу здійснюється на широкому літературному матеріалі в працях цілого ряду лінгвістів (Н. Борисенко, О. Козачишина, Ю. Новосад, А. Скрипник та ін.). У центрі низки досліджень опиняються гендерні стереотипи, що дозволяють скласти повніше уявлення про мовну картину світу, притаманну тому чи іншому народові (Д. Гамулець, Я. Журенко, Г. Кузенко, Ю. Мельник, О. Плетка та ін.). При цьому перевага часто надається монологічному підходу, що, як зауважує Приходько, дає широкі можливості для всебічного дослідження концептів у певній національній лінгвокультурі, проте має і свої недоліки, зокрема тенденцію до надання статусу концептів практично будь-яким явищам життя [1; 31]. Однак у вітчизняній гендерній лінгвістиці здійснюються спроби зіставного аналізу мовних картин світу різних народів, як це бачимо, зокрема, в дослідженні О. Бондаренка, присвяченому проблемі вербалізації концептів ЧОЛОВІК і ЖІНКА в українській і англійській лінгвокультурах [2]. Аналіз індивідуально-авторських мовних картин світу, представлених художніми творами письменників, що належать до різнонаціональних літературних традицій, дає можливість виявити особливості сприйняття світоглядних універсалій (передусім – фемінності і маскулітності) у різних етнічних лінгвокультурах, простежити динаміку змін гендерних стереотипів на рівні лексики та фразеології, описати механізми концептуалізації, зумовлені ментальними особливостями авторів.

Отже, метою дослідження є виявлення мовних стратегій подолання гендерних стереотипів в індивідуально-авторських мовних картинах світу Гіларі Бойд (роман «Четверги в парку») і Галини Вдовиченко (роман «Пів яблука»).

Оскільки кожна мова в процесі культурного розвитку нації формує неповторну картину світу, саме мова народу може дати найповніше уявлення про основні цінності, звичаї, своєрідну життєву філософію носіїв конкретної культури. Чоловіче і жіноче, репрезентовані в мові, належать до провідних світоглядних універсалій. Принципи моделювання фемінної і маскулітної картин світу дають можливість виявити те спільне і відмінне, що характеризує ментальність різних народів і соціальних груп, відстежити глобальні соціокультурні зміни в їхньому середовищі.

Спираючись на дослідження Р. Лакоф, Ю. Андрійченко уводить дефініцію «гендерна картина світу», яку тлумачить таким чином: «впорядкована не суперечлива і внутрішньо зв'язана, збудована сукупність існуючих в повсякденній свідомості соціокультурних орієнтацій, цінностей, установок, ідеалів, в яких знаходить відображення соціальна диференціація статей» [3; 14]. Варто зауважити, що динаміка уявлень про чоловіче і жіноче чи не найкраще може бути відстежена відносно закріплених у мові гендерних стереотипів. Гендерний стереотип може бути кваліфікований як «надстійке» утворення соціокультурної свідомості, що становить «типізоване, мінімізоване й соціокультурно марковане уявлення про фізіологічні, фізичні, емотивні, психологічні, психічні та соціокультурні властивості чоловіка й жінки, а також усі можливі образні асоціації, пов'язані з належністю індивіда до чоловічої або жіночої статі у певній лінгвокультурі» [4; 244]. Мова не тільки відбиває гендерні

стереотипи, а й активно формує їх, визначаючи ставлення до представників фемінного або маскулітного гендеру в соціумі.

Закріплені у мові гендерні стереотипи дозволяють виявити національну своєрідність концептуальних картин світу, які можуть суттєво відрізнятися, відображуючи відмінність менталітету, історичного досвіду, соціокультурних умов. Як уже було сказано, дослідження гендерно маркованих концептів на матеріалі однієї мови відкриває значні можливості для глибокого осмислення специфіки національного менталітету, однак значно багатший матеріал дає зіставлення концептосфери двох і більше мов. На цьому наголошує Приходько: «Вивчення концептів відбувається звичайно у двох ракурсах – моно- і полілінгвальному, тобто на матеріалі однієї (площина однієї мови) або двох і більше лінгвокультур (зіставна площина). Обидва підходи однаково важливі для створення загальної картини культурно обумовлених і лінгвально позначених цінностей, властивих тому чи іншому народу» [1; 30]. Відзначаючи популярність монологічного підходу в сучасній лінгвістиці, дослідник зауважує сильні і слабкі його сторони: з одного боку, він дозволяє глибоко і всебічно вивчити концепти, представлені у певній лінгвокультурі, з іншого – відкриває часто невиправдано широкий простір для суб'єктивного трактування концептів [1; 31]. Полілінгвальний (зіставний, або ж контрастивний) принцип дослідження концептів полягає у порівняльному вивченні певних мовно закріплених світоглядних універсалій, що репрезентують різні лінгвокультури. Такий підхід дозволяє виявити своєрідність моделювання мовної картини світу представниками різних природних мов, а отже, є особливо продуктивним.

Поруч із поняттями «мовна картина світу» і «концептуальна картина світу» лінгвістика оперує також дефініцією «художня картина світу». Художня картина світу є вторинною, оскільки відображує індивідуально-авторське сприйняття дійсності, в тому числі й мовної. Можна стверджувати, що художня реальність моделюється у свідомості читача, який сприймає художній твір. Художня картина світу створюється завдяки мовним засобам, однак відображує не тільки універсальні чи загальнонаціональні, а й індивідуально-авторські концепти [5; 74].

Зіставний аналіз творів Гіларі Бойд і Галини Вдовиченко дає можливість окреслити коло мовних стереотипів, що характеризують концепт ЖІНКА, а також скласти уявлення про мовні маркери, що засвідчують подолання цих стереотипних уявлень і утвердження нової парадигми гендерних стосунків у сучасній соціокультурній ситуації. При цьому важливим аспектом такого дослідження виявляється рівень «закоріненості» у питому національну традицію, адже, як зауважує Д. Гамулець, особливе значення для аналізу мовної діяльності особистості, поряд із гендером, віком і статтю, у сучасній лінгвістиці має етнічність [6; 313].

О. Бондаренко надає гендерно маркованій лексиці статус мікросистеми, «елементи якої взаємопов'язані й відповідним чином співвідносяться з позамовною дійсністю» [2; 174]. Усередині цієї лексичної системи дослідник виділяє окремі лексико-семантичні групи: 1) загальні найменування осіб чоловічої і жіночої статі; 2) назви за етнічною (національною) належністю; 3) назви за емоційними, інтелектуальними, інтелектуально-емоційно-фізичними властивостями; 4) назви за суспільними функціями, ролями, діями; 5) найменування за професією, родом занять і відповідними соціальними діями

та зв'язками; б) назви за психічними, фізичними, фізіологічними характеристиками.

Враховуючи повноту такої класифікації, вважаємо за можливе застосовувати її як певний орієнтир під час зіставного аналізу концептосфер, репрезентованих романами англійської та української авторок.

Варто також розмежувати первинні і вторинні засоби вербалізації концепту ЖІНКА / WOMAN. До перших належить лексема, яка безпосередньо втілює цей концепт у мовних картинах світу, що порівнюються; власні імена персонажів та займенник *вона / she*, а також низка лексем, які характеризують жінку за різними соціальними, соціокультурними, фізичними параметрами. Вторинні засоби вербалізації охоплюють фразеологічні звороти та речення (синтаксична і фразеологічна об'єктивація), оскільки втілюють нюанси значень, які не можуть бути передані окремими лексемами, тобто за допомогою однослівного принципу вербалізації, продуктивність якого відзначає О. Приходько [1; 82].

Першою помітною тенденцією, на якій варто зупинитися, аналізуючи шляхи вербалізації концепту ЖІНКА / WOMAN у текстах авторок, є вираження соціальної активності жінок через численні найменування професій і лексику, пов'язану з професійною діяльністю. У романі Г. Бойд цей масив лексики становить 25% від усіх найменувань осіб жіночої статі (*businesswoman, housekeeper, commission editor, babysitter*), у тексті Г. Вдовиченко – близько 30% (*снівачка, референт директора, менеджер з персоналу, журналістка, письменниця, жінка-газетярка*). Враховуючи, що в обох романах основна смислова напруга виникає як наслідок протиставлення активної життєвої позиції жінки традиційним уявленням про неї як залежну істоту, ці дані можуть бути прочитані як вияв потужної емансипаційної тенденції. Водночас досить численними у мовній структурі текстів є лексеми на позначення родинних зв'язків. У романі Гіларі Бойд вони складають 50% (*mother, grandmother, wife, mother-in-law, sister, daughter, granddaughter*); у творі Галини Вдовиченко – 45% (*мати, бабуся, прабабуся, дочка, сестра*). Варто зауважити, що однослівна вербалізація концепту ЖІНКА у тексті української авторки відрізняється більшою різноманітністю порівняно з відповідним лексико-семантичним пластом у романі британки; при цьому в основу вербалізації покладено найрізноманітніші ознаки – вік, зовнішність, соціальна успішність, соціокультурні міфи: *переможниця, руда, потвора, десятикласниця, цинітелька*. В індивідуально-авторській концептосфері письменниці ці вербалізатори часом вживаються із «протилежним знаком», піддаючи в такий спосіб деструкції усталені соціальні стереотипи. Так, лексема «потвора», що фігурує у назві провокативної телепередачі, вжита без негативних чи зневажливих конотацій: «...у справді красивому завжди є елементи потворності, а у негарному завжди є прояви привабливості. Але є одна суттєва відмінність: краса може бути підробною, а потворність завжди правда» [7; 22]. Значну роль у моделюванні гендерно маркованої картини світу Г. Вдовиченко відіграє також синтаксична об'єктивація як «один з аналітичних (дискретних) прийомів вербальної (ре)презентації певного ментального конструкту через словосполучення» [1; 83]: *сіра миша, юна тітонька*.

Концептосфери обох авторок досить широко репрезентують основні біофізіологічні та соціокультурні параметри фемінного буття, які можуть бути зведені до кількох провідних концептів: CORPOREALITY / ТІЛЕСНІСТЬ; SEXUALITY / СЕКСУАЛЬНІСТЬ; AGE / ВІК; FAMILY / СІМ'Я, РОДИНА.

Концепт CORPOREALITY / ТІЛЕСНІСТЬ у текстах обох авторок корелює з уявленнями про тіло як поле складної взаємодії біологічних та соціокультурних чинників, індикатор вікових змін, фізичного здоров'я, але водночас – і сексуальної привабливості, співвідносячись із концептом AGE / ВІК та SEXUALITY / СЕКСУАЛЬНІСТЬ. Низка найменувань частин тіла, фізіологічних станів у тексті Г. Бойд (*breast, pregnancy, menopause, hot flush*) формують особливу картину реальності фемінної екзистенції. Потужним механізмом подолання гендерних стереотипів, пов'язаних із віком (втрата сексуальної привабливості, «невидима» тілесність), стає смислове поле *naked body* (*оголене тіло*), у якому виділяються назви фізіологічних станів, словосполучення на позначення вікових змін жіночого тіла, а також медичних практик: *The pad of postmenopausal fat on her stomach drove her mad but refused to budge, her small breasts were definitely bigger since the hormone shift, but she was slim and fit. Unlike some of her friends, she'd never considered HRT* (hormone replacement therapy – О. Б.) [8; 74]. Подібне коло вербалізаторів, пов'язаних із концептом CORPOREALITY / ТІЛЕСНІСТЬ, постає у тексті Г. Вдовиченко, маркуючи вікові зміни, а також хворобу як стан, що вирізняється не тільки фізіологічними, а й соціальними параметрами (зниження активності, необхідність переглянути ціннісні орієнтири та спосіб життя): *клімакс, щитовидка, вагітність* тощо. Порівнюючи мовні картини світу двох авторок, варто зауважити певну асиметрію у царині вербалізації (засобами синтаксичної та фразеологічної об'єктивації) концепту AGE / ВІК, пов'язаного з тілесними станами і практиками. Аналітичні форми мовної репрезентації цього концепту в тексті Г. Бойд представлені стилістично забарвленими стійкими словосполученнями (*old girl, old dog*), словосполученнями на позначення соціальних понять (*senior citizen*), синтаксичними конструкціями афористичного характеру (*Sixty is heaven* [8; 42]), евфемізмами (*not old – middle aged* [8; 38]). Представлені вербалізатори маркують самосприйняття літньої людини і сприйняття її соціумом, а також спрямовані на уведення в мову повсякдення коректних дефініцій для людей похилого віку. У мовній картині світу Г. Вдовиченко вербалізатори концепту AGE / ВІК характеризуються більшим розмаїттям, формуючи певну «систему координат», у якій визначає своє місце представниця фемінного гендеру. Це стійкі словосполучення, пов'язані з віком (*наспортні дані*); індивідуально-авторські звороти, в основі яких – образні визначення представниць різних вікових груп (*юні тітоньки* [7; 31], *Молода Жінка Невизначеного Віку* [7; 75]); народна фразеологія (*дорога лежить не на ярмарок, а з ярмарку* [7; 31]); клішовані мовні конструкції, що піддаються іронічному трактуванню (*закохалася, як десятикласниця* [7; 30]; *Чи є життя після сорока п'яти?* [7; 31]). Прийоми метафоризації, очуднення, іронії, широко застосовані авторкою, спрямовані на руйнування стереотипів, пов'язаних із віком.

Концепт СІМ'Я / FAMILY у концептосфері української і англійської авторок відрізняються валоративним (ціннісним) компонентом. Мовна картина світу, репрезентована текстом Г. Бойд, послідовно співвідносить сімейні стосунки із соціальною даністю жіночого життя, фактично, не приписуючи їм значення «близькі люди» (*close people*). У тих випадках, коли актуалізується смислове наповнення концепту FAMILY як означника кровної спорідненості, на перший план виходять негативні конотації: сім'я постає передусім як простір соці-

альних стереотипів, де життя людини суворо регламентується певними приписами, або ж відверто невдалий життєвий проєкт. Це коло значень втілюється шляхом синтаксичної об'єктивації (стійке словосполучення *dysfunctional families*); на рівні речення як розгорнутої синтаксичної конструкції, що описує певну життєву ситуацію (*She hadn't been one of those mothers who pester their offspring to make them a grandmother* [8; 21]), а також неповних речень, значення яких стає зрозумілим з контексту (так, репліка однієї з персонажок *Old thing, grandchildren* [8; 20] у конкретній комунікативній ситуації описує почуття жінки до онуків, яке дорівнює біологічній залежності, неможливості проявити особистісну автономність через жаль, прив'язаність). У тексті Г. Вдовиченко концепт СІМ'Я послідовно корелює з лексемою СВОЇ, яка описує людей, близьких не тільки за кровними, а передусім за духовними зв'язками: «А Галці пощастило, бо вона знайшла своїх» [7; 31]. У це смислове поле входять лексеми «подруга», «товаришка», а також ціла низка метафоричних зворотів: «Поспілкуєшся годину-півтори з тими, хто підходить тобі на молекулярному рівні, і настрої поліпшується, на душі розвиднюється. Кращого *сеансу групового психологічного розвантаження* годі й придумати» [7; 49] (курсив наш – О. Б.). Водночас концепт СІМ'Я у мовній картині світу української авторки корелює з концептом ПОБУТ, який, у свою чергу, здобуває низку негативних конотацій, асоціюючись передусім із боротьбою, війною: «Побут наступав на усіх фронтах – Галя тримала оборону» [7; 33]; «...вона несподівано для себе пожалілася йому на побутові війни місцевого значення і на свою чергову поразку у цьому вічному двобої» [7; 47]. Зауважимо, що смислова зв'язка «побут – війна» має у мовній картині світу Г. Вдовиченко виразно фемінне забарвлення, тимчасом як маскулінітет більш послідовно співвідноситься з поняттям «робота», «бізнес», «бізнес-план», «команда», що маркують ідею самоствердження у зовнішньому, «великому», а не обмеженому домашньому, світі.

Подолання гендерних стереотипів чи не найповніше проявляється у мовній репрезентації універсального концепту ВОЛЯ / FREEDOME, який також вступає в асоціативні зв'язки з певним набором соціальних ролей, притаманних жінці або чоловікові. Серед універсальних А. Приходько приділяє особливу увагу специфічним концептам, визначаючи їх як такі, що «мають прив'язку до певної (суб)культури – соціальної, етнічної, професійної, конфесійної тощо» [1; 49]. Дослідник зауважує хибність думки, згідно з якою всі універсальні концепти повинні викликати у носіїв різних мов однакові уявлення: зміст концепту переломлюється через соціокультурний досвід представника певного етносу, утворюючи національно забарвлений семантичний ореол. Таким чином, жоден універсальний концепт не виявляє повної універсальності [1; 48–49]. З цього погляду цікавим видається зіставлення концепту ВОЛЯ (СВОБОДА) / FREEDOM у творах Г. Вдовиченко і Г. Бойд. В обох текстах названий концепт утворює бінарну опозицію з іншим – КОНТРОЛЬ / CONTROL. Відповідно, ВОЛЯ трактується як благо, сприятливий простір для розвитку стосунків, КОНТРОЛЬ – як обмеження, передумова занепаду взаємин. У творах обох авторок ВОЛЯ асоціюється передусім з правом на самовизначення, можливість творити життя, виходячи з власних цінностей. Однак Г. Бойд більшою мірою асоціює концепт з соціальною реалізацією, акцентуючи на громадянських правах і свободах жінки, тим часом

Г. Вдовиченко значно розширює спектр шляхів жіночого самоствердження, включаючи до нього приватні таємниці й таку специфічну сферу, як жіночі практики. У мовній картині світу, змодельованій Г. Вдовиченко, доцільно виділити домен ЖІНОЧІ ПРАКТИКИ, який, поряд із універсальними концептами САДІВНИЦТВО, ДОГЛЯД тощо, містить національно-специфічний концепт ФАЙКУВАННЯ та індивідуально-авторський «ЛЬВОВОТЕРАПІЯ». Останній з названих концептів, значення якого в індивідуально-авторській мовній картині світу полягає у «зціленні» душевних травм завдяки прогулянці містом, містить ряд сценарних концептів, що, за А. Приходьком, «реалізують ознаки 'рух', 'розвиток' і мають сюжетний характер» [1; 50]. Це концепти «відвідування кафе», «купівля прикрас» тощо. Лексема ФАЙКУВАННЯ набуває статусу концепту в структурі мовної картини світу письменниці: «Файкування передалося Луїзі з кров'ю від прабабці-гуцулки. З дитинства пам'ятала цей гірський жіночий ритуал – від набивання люльки та припалення до чищення» [7; 20]. Сценарний концепт ФАЙКУВАННЯ містить, отже, певний алгоритм, послідовність дій, що має ритуальний характер; він актуалізує концепти КРОВ, РІД, асоційовані з людською спільнотою, що забезпечує безперервність буття. Зауважимо, що і концепт «ЛЬВОВОТЕРАПІЯ», і концепт ФАЙКУВАННЯ апелюють до поняття малої батьківщини, що великою мірою протистоїть космополітизму й стиранню етнічних відмінностей, якими позначена мовна картина світу Г. Бойд.

Отже, зіставлення мовних картин світу англо- і україномовної авторок дозволяє виявити лінгвістичні стратегії переосмислення і подолання гендерних стереотипів. Це увага до професійної діяльності жінки, що виражається передусім у досить багатій однослівній номінації представниць різних професій з одночасним увиразненням смислового пласта родинних зв'язків. У текстах обох письменниць послідовно простежується параметризація жіночого буття за основними сферами, які репрезентують концепти CORPORELITY / ТІЛЕСНІСТЬ; SEXUALITY / СЕКСУАЛЬНІСТЬ; AGE / ВІК; FAMILY / СІМ'Я, РОДИНА. Вербалізатори цих провідних концептів – від однослівної номінації до явищ синтаксичної та фразеологічної об'єктивації – постають засобом деструкції низки соціокультурних стереотипів (фізична непривабливість літніх людей, стандартизація проявів жіночої вроди, обмеженість соціальної реалізації жінки родинним колом тощо). Провідне значення для утвердження емансипаційних тенденцій здобуває концепт ВОЛЯ (СВОБОДА) / FREEDOM, що протиставляється концепту КОНТРОЛЬ / CONTROL. Водночас мовні картини світу Г. Бойд і Г. Вдовиченко мають ряд суттєвих відмінностей: засоби вербалізації концепту ЖІНКА / WOMAN, представлені в тексті британської авторки, орієнтовані на утвердження соціальної цінності фемінного на засадах космополітизму та рівних з чоловіком прав; натомість українська письменниця великою мірою відстоює інакшість жінки, порівняно з чоловіком, акцентуючи її зв'язок з родом, попередніми поколіннями, належність до конкретної географічної території. Результати дослідження відкривають перспективу для подальших полілінгвальних студій текстів англійських і україномовних авторок, що дозволять більш глибоко дослідити проблему мовної репрезентації гендерних стереотипів і лінгвістичних стратегій їх подолання.

Література:

1. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 308 с.
2. Бондаренко О.С. Концепти «ЧОЛОВІК» і «ЖІНКА» в українській та англійській мовних картинах світу. Дис. ...кандидата філологічних наук. Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кіровоград, 2005. 178 с.
3. Андрійченко Ю.В. Испаномовні гендерні картини світу: динаміка розвитку на сучасному етапі. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2018. Вип. 2 (64). С. 13–18.
4. Кузенко Г.М. Парадигма гендерних стереотипів у мовній картині світу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2014. № 8. Том. 2. С. 243–245.
5. Яремчук А. Мовна картина світу – концептуальна картина світу – художня картина світу: параметричні ознаки й характер співвідношення. *Studia Ukrainica*. Vol. VIII/1. 2020. S. 69–76.
6. Гамулець Д. Гендерні стереотипи та їх реалізація у мовній картині сербського соціуму. *Слов'янський збірник*. 2013. Вип. 17. С. 311–316.
7. Вдовиченко Г. Пів'яблука. Київ: Нора-друк, 2012. 240 с.
8. Boyd H. *Thursdays in the Park*. London: Quercus, 2011. 426 p.

Bashkyrova O. Transformation of gender stereotypes in the individual-author conceptual spheres of Hilary Boyd and Halyna Vdovychenko

Summary. The article is devoted to linguistic strategies for overcoming gender stereotypes in the texts of novels by Hilary Boyd (“Thursdays in the Park”) and Halyna Vdovychenko (“Half of an Apple”). Stereotypical ideas that reflect the gender identity of a contemporary are considered from the standpoint of the national specificity of the linguistic picture of the world. Universal cultural concepts were investigated along with specific national and individual-author concepts. Different means of verbalization of the WOMAN concept in the author’s concept spheres are analyzed – primary (one-word nomination) and secondary (syntactic and phraseological objectification). The relationship between the names of women by professional activity and family ties has been established. The one-word nomination of women based on external features, age parameters and psychological characteristics was investigated as a means of embodying common sociocultural myths.

The ways of verbalization in the text of the leading concepts CORPOREALITY, SEXUALITY, AGE, FAMILY,

which represent the main spheres of women’s existence, are analyzed. The meaning of the concept CORPOREALITY as a field of complex interaction of biological, physiological, social and cultural factors is revealed. It was proved that the linguistic definition of a woman’s psychophysiological states, bodily and medical practices becomes a powerful means of destroying gender stereotypes (unattractiveness of the elderly, decrease in their mental and physical activity). It is demonstrated how metaphorization and the author’s ironic interpretation of stereotypical statements become a means of deep revision of established ideas about gender roles in society and age restrictions. The ways of critical rethinking of the FAMILY concept are outlined, primarily the verbal embodiment of negative aspects of family ties. The concept of FAMILY in the author’s conceptual spheres of both writers reveals its ambivalence: it correlates with the concept CLOSE PEOPLE, which denotes persons close in spirit, and appears as a space of social restrictions, struggle with household troubles, etc. Domestic space mostly retains traditional gender marking, being associated with the feminine sphere, while masculinity consistently correlates with realization “outside of home”.

The key meaning for identifying and overcoming gender stereotypes of the FREEDOME concept, which is opposed to the concept of CONTROL, is revealed: the first appears to be a necessary condition for the formation of harmonious relations between a woman and a man; the second, in the contrary, is perceived as the main obstacle to trust and love in personal interaction. At the same time, the interpretation of the FREEDOM concept is significantly different in English-speaking and Ukrainian-speaking authors. In H. Boyd’s language picture of the world personal freedom is associated with social realization; H. Vdovychenko expands the idea of women’s freedom due to the linguistic representation of specifically women’s practices, some of which have a distinct regional color. If the conceptual sphere of the English-speaking author is oriented towards the realization of social equality, the coexistence of people on the basis of cosmopolitanism, then the verbal means of Ukrainian writer’s text actualize the genetic connection of a woman with the family, a harmonious combination in her consciousness of universal values and the uniqueness of the “small homeland”.

Key words: concept, stereotype, gender, language picture of the world, gender picture of the world.